

3. Жлуктенко Ю.О. Порівняльна граматики української та англійської мови. – К.: Рад. школа, 1962. – 160 с.
4. Жолобов О.Ф. Статистика и динамика древнеславянских квантитативних форм // Логический анализ языка. Квантитативный аспект языка / Отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М.: Индрик, 2005. – С. 372–383.
5. Категория количества в современных европейских языках // Монография / Ред. кол. В.В. Акуленко, С.А. Швачко, Е.И. Букреева и др.; Отв. ред. В.В. Акуленко. – К.: Наукова думка, 1990. – 284 с.
6. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. – К.: Академія, 1990. – 288 с.
7. Кошева И.Г. К проблеме знака и значения в языке // Учеб. пособие. – М.: Изд. Моск. пед. ин-та им. В.И. Ленина, 1976. – 143 с.
8. Крылов С.А. Количественность как понятийная категория // Логический анализ языка. Квантитативный аспект языка / Отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М.: Индрик, 2005. – С. 44–65.
9. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения. – М.: ИЯРАН, 1997. – 331 с.
10. Литвин Ф.А. Кванторы и слова // Логический анализ языка. Квантитативный аспект языка; Отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М.: Индрик, 2005. – С. 201–206.
11. Почепцов Г.Г. Теория и практика коммуникации. – М.: Центр, 1998. – 352 с.
12. Швачко С.А. Средства выражения количества в современном английском, русском и украинском языках // Монография. – К.: Вища школа, 1981. – 144 с.
13. Швачко С.А. Эволюция и функционирование слов-измерителей в системе английского языка (на материале слов меры и веса): Дис... канд. филол. наук. – К., 1971. – 198 с.

УДК 82-13:82.0

ШКОЛЯР Н.В.
(Хмельницький)

СИСТЕМА ПЕРСОНАЖІВ У ТВОРАХ МАЛОЇ ЕПІЧНОЇ ФОРМИ

Стаття присвячена проблемі композиції системи персонажів. Подається поняття головного, другорядного та епізодичного персонажів, визначаються типи їх взаємовідносин. Підкреслюється необхідність здійснення аналізу системи персонажів.

Сюжетний твір обов'язково містить персонажів – головних, епізодичних, другорядних, поза-сценічних, тому при будь-якому аналізі літературного твору виникає проблема аналізу системи персонажів. Цей аспект є дуже важливим для розуміння художнього твору як цілого. Типи головного і другорядного персонажів, їх кількість, співвіднесеність, позиції, традиції, за допомогою яких автор створював їх, – все це дає змогу зрозуміти ту цілісну картину світу, яку намагався створити автор у своєму творі.

Характерною особливістю оповідання є його стислість та невеликий обсяг – оповідання зазвичай розміщується на декількох сторінках і його читання займає досить короткий проміжок часу. У традиційному розумінні оповідання – це оповідь про окрему подію чи про ряд подій і тут немає місця для докладного, надто довгого опису. У центрі твору може бути одна сюжетна подія, але найчастіше усього лише одна сюжетна лінія. В оповіданні діє невелике коло персонажів. У зв'язку з обмеженістю у часі та просторі життя головного героя подається не розгорнуто, його характер зазвичай розкривається через одну або декілька обставин життя персонажа, які виявляються роковими, зламними для героя, які можуть розкрити його внутрішню сутність у повному обсязі. Такий момент випробування героя наявний і у творах, які практично позбавлені фабули. У них момент випробування виявляється через контраст, конфлікт між початковим та кінцевим становищами.

Для художнього втілення може бути обрано подію, яка не лише розкриває внутрішній світ людини, але може увібрати у себе, як у фокусі, соціальний, суспільний фон. Сама подія, дія в оповіданні може мати допоміжний характер, виступати на задньому плані. Однак, відсутність події це вже подія, з тієї точки зору, що таким чином відбувається виявлення авторської ідеї. В оповіданні важливим виявляється вміння художника в одній сюжетній обставині зосередити множинність смислів, сконцентрувати різні нюанси. Глибинність, багатшаровість події чи ситуації є приводом для розкриття сутності персонажа та життя взагалі.

У літературному творі персонажем є людина з її зовнішністю, вчинками, поведінкою, мовленням, стосунками з іншими персонажами. Близькими за значенням до терміну “персонаж” є терміни “дійова особа” та “літературний герой”, але саме перший термін вважається найбільш нейтральним: термін “дійова особа” підкреслює, що людина здійснює певні вчинки, діє, бере участь у

подіях; термін “літературний герой”, на думку багатьох теоретиків, може містити вказівку на наявність у людини якихось героїчних рис, хоча насправді вона може і не володіти жодними рисами героя. Слід зазначити, що з часом останній термін втратив цей відтінок значення, тому тепер всі три терміни можуть вживатися для заміни один одного.

Однією з важливих сторін твору, складовою частиною його композиції є система персонажів. За визначенням Н.Д. Тамарченко, система персонажів – це “художньо цілеспрямована співвіднесеність усіх “провідних” героїв та усіх так званих другорядних дійових осіб у літературному творі. Через систему персонажів виражається єдине авторське уявлення про людину та її стосунки з природою, суспільством та історією, а також про типи людини” [1, с. 355]. Цей термін визначає відносини персонажів між собою, їх участь у сюжеті, адже персонажі тісно взаємопов’язані між собою, їх можуть об’єднувати різноманітні стосунки – кохання, ненависть, симпатія, антипатія. Між персонажами можуть виникати конфлікти, суперечності. Усіх персонажів твору, як головних, так і епізодичних, співвіднесено між собою і подіями, що відображуються, і художньою логікою автора, тому вони складають завершену систему. Аналіз цієї співвіднесеності, осмислення особливостей побудови системи персонажів у цілому допомагає краще зрозуміти художній замисел автора твору, його розуміння людських стосунків.

Незважаючи на існуючий простий поділ персонажів на головних, другорядних та епізодичних, інколи може виникати проблема з визначенням категорії персонажа у конкретному творі. Так, головні персонажі мають самостійний характер, перебувають у центрі сюжету і безпосередньо пов’язані з усіма рівнями змісту твору. Другорядні персонажі також досить активно беруть участь у сюжеті, мають власний характер, але автор приділяє їм менше уваги, дуже часто їх функція полягає у сприянні розкриттю образів головних героїв. Головна функція епізодичних персонажів – дати у потрібний момент поштовх сюжетній дії або відтінювати якісь риси головних та другорядних персонажів, часто вони можуть не мати власного характеру і їм приділяється досить невелика частка авторської уваги [2, с. 136]. Категорію персонажа можна визначити по двом різним параметрам. Перший – ступінь участі у сюжеті, й відповідно, обсяг тексту, який відводиться цьому персонажу. Другий – ступінь важливості персонажу для розкриття сторін художнього змісту. В деяких випадках ці параметри співпадають, тоді досить легко здійснити аналіз системи персонажів. Часто буває так, що параметри персонажу не співпадають між собою, найчастіше це відбувається у тому випадку, коли другорядна або епізодична особа несе у собі велике змістове навантаження. Досить легко користуватися першим параметром при аналізі великого епічного чи драматичного твору, наприклад, роману, де простір дозволяє виділити різний обсяг тексту персонажам і ми можемо визначити їх категорію користуючись суто кількісним показником. Оповідання, як уже зазначалося, не володіє розгорнутістю у просторі та часі, тому тут частіше користуємося другим параметром. Часто другорядна чи епізодична з точки зору сюжету особа може нести у собі велике змістове навантаження і це також обумовлюється особливостями жанру короткого оповідання, де автор не має змоги ввести широке коло персонажів. Другорядний персонаж також може виявитися надзвичайно важливим для проблематики та ідеї твору.

У деяких художніх системах можна зустрітися з такою організацією системи персонажів, що питання про їх поділ на головних, другорядних та епізодичних втрачає будь-який змістовий сенс, хоча часто зберігаються відмінності між окремими персонажами з точки зору сюжету і обсягу тексту. Часто головних і другорядних персонажів неможливо розрізнити навіть по ступеню участі їх у сюжеті та обсягу зображення. Змістовий смисл тоді може полягати у тому, що автор прагне показати велику кількість звичайних людей, пересічну свідомість, у середовищі якої немає незвичайних, видатних героїв, на образах яких можна побудувати розповідь, але у своїй масі вони можуть бути цікавими і значущими. Для цього потрібно показати певну кількість рівноправних персонажів, не виділяючи з них головних і другорядних, лише таким чином в них розвивається щось спільне.

Між персонажами твору можуть виникати досить складні композиційні та смислові взаємовідносини. Найпростіший та найчастіше вживаний випадок – протиставлення двох образів один одному. Дещо складнішим є випадок, коли один персонаж протиставляється усім іншим, тоді важливими є навіть кількісні співвідношення. Рідше використовується прийом композиційного об’єднання персонажів за принципом схожості.

Взаємовідносини, сюжетний і смисловий взаємозв’язок між персонажами є однією з важливих сторін композиції епічних, драматургічних і ліро-епічних творів. Якщо сюжет засновано на конфліктних відносинах між людьми, вивчення системи персонажів є особливо важливим. Нерідко персонажі-учасники конфлікту є антиподами, письменники протиставляють таких персонажів один

одному. У творах, де конфлікт між персонажами виражено слабо або він взагалі відсутній, роль системи персонажів у композиції є суттєво іншою.

Система персонажів є важливою при розгляді теорії головного героя та її втіленні на практиці у найрізноманітніших застосуваннях і аспектах.

Література

1. Анализ художественного текста (эпическая проза). Хрестоматия / Сост. Н.Д. Тмарченко. – М.: РГГУ, 2004. – 442 с.
2. Есин А.Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения: Учебное пособие. – 4-е изд., исп. – М.: Флинта, Наука, 2002. – 248 с.
3. Ткаченко А.О. Мистецтво слова (вступ до літературознавства). – К.: Київський університет, 2003. – 448 с.
4. Хализев В.Е. Теория литературы. – М.: Высшая школа, 1999. – 265 с.

УДК 811.111'36:81-13

ЯКИМЧУК А.П.
(Харків)

ТЕОРІЯ ПОЛІСИСТЕМИ ЯК ОСНОВА ВИБОРУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ СТРАТЕГІЇ

У статті проаналізовано використання перекладацьких стратегій очуження та одомашнення в залежності від стану цільової літературної полісистеми, розглянуто переклад як взаємодію між культурними полісистемами та зроблено спробу визначити місце і функції перекладеної літератури в полісистемі національної літератури.

Для того, щоб вирішити специфічні проблеми теорії перекладу, зокрема проблему вибору найбільш продуктивної стратегії перекладу, місця та значення перекладеної літератури в національній літературній полісистемі, ізраїльський вчений Ітамар Івен-Зогар запропонував у 1969 році теорію полісистеми, яка і є об'єктом даного дослідження. Предметом дослідження є роль теорії полісистеми у виборі стратегії перекладу. **Мета дослідження** – визначити, що впливає на перекладача у визначенні ним перекладацької стратегії.

Літературна полісистема – це глобальна система систем, що включає всі літературні системи – як головні, так і другорядні – що існують в певній культурі [3, с. 116], чи, іншими словами, – це гетерогенна ієрархічна система систем, які взаємодіють між собою, спричиняючи неперервний динамічний процес еволюції в межах полісистеми як цілого. Полісистема певної національної літератури – це елемент, що входить до складу більшої соціально-культурної полісистеми, що, окрім літературної, включає й інші полісистеми, наприклад, художню, релігійну чи політичну [5, с. 176–177].

В рамках цієї теорії література розглядається не як ізольована діяльність суспільства, що керується законами, відмінними від законів, які регулюють інші види діяльності людини, а як невід'ємна частина останніх [2, с. 2–3]. Кожне семіотичне явище (культуру, мову, літературу, суспільство) краще зрозуміти, якщо сприймати його як систему, а не конгломерат елементів, тобто якщо використовувати функціональний підхід, що ґрунтується на аналізі взаємозв'язків між елементами системи [2, с. 9]. Крім того теорія полісистеми бере до уваги такий важливий чинник як час, тобто можливість змін та заміни керівного механізму. Всі семіотичні явища є гетерогенними. Гетерогенність як культури, так і літератури особливо чітко можна простежити на прикладі білінгвальних чи мультілінгвальних суспільств, які існують в багатьох європейських країнах та в Канаді. Так, наприклад, літературну мову не можливо розглядати без контексту нестандартних її варіантів. “Національна мова” – писав І. Франко – “це не тільки спільна для всієї нації літературна мова, відшліфована майстрами художнього слова, але й масова народна, відмінна в різних діалектних ареалах” [1, с. 207]. З цієї точки зору, літературу широкого вживу (детективи, сентиментальні романи), не вважали б такою, якби не було літератури елітарної. Як і світова історія – це не тільки оповідання про королів та королев, так і вивчення літературної полісистеми не можливо обмежити вивченням шедеврів світового рівня [2, с. 13].

Літературна полісистема є динамічною, а двигуном цієї системи є конкуренція між її елементами, і перемога одного з елементів над іншим призводить до зміни в полісистемі, коли деякі елементи виходять з центру та знаходять своє місце в периферії, в той час коли інші, залишаючи периферію, виборюють собі місце в центрі полісистеми. Іноді елементи переходять з периферії однієї полісистеми до периферії іншої, а потім можуть виборювати собі місце і в центрі цієї полісистеми (рис. 1).